

בעקבותיו של ר' חיים הולך ר' וילויל'ה. היא הדרך והיא השיטה. ההבחנה לאיזו נקודה קולע "דין" זה ולאיזו "דין" אחר שולטת תדיר בחידושו. כל שכן כשאנו מוצאים מוכנים לפנינו שני לימודים מיוחדים לדין ידוע. כאן הרי כאילו מתבקשת מאיליה הבנה זו. והרי דוגמא כזאת. במעילה⁷⁵ למדים דישון המנורה מ"דשן, הדשן" (במקום "דשן" כתוב "הדשן" בעולת העוף, לרבות דשן המנורה). לפירוש ר"י בתוספות שם וכן לפירוש רגמ"ה שם הלימוד בא להורות עיקר חיובו של דישון זה. והקשו בתוספות: הרי לימוד מפורש יש במנורה: "בהטיבו את הנרות" ! והגרי"ז מבאר: "שני דינים" בדשון המנורה. לנקות את המנורה מהדשן והפתילות – דין אחד, וזה למדים מ"בהטיבו את הנרות", כלומר: דין הוא בהנרות להטיבם ולדשנם, ודין אחר – בעצם הדשן, להורידו ולשומו אצל המזבח, כמו שיש מצוה במזבח החיצון של תרומת הדשן והוצאת הדשן (ואמנם במזבח גופו יש מקום לדון בגדר דישונו, ואין כאן מקום), וזה למדים מ"דשן, הדשן". ומכאן – ישוב לשתי הלכות ברמב"ם. במקום אחד כתב, שזר המטיב את הנרות אינו חייב מיתה מפני שהיא עבודה שיש אחריה עבודה ואינה גמר עבודה⁷⁶, כלומר: עדיין צריכים לתת שמן ולהדליק את המנורה, ובאותו פרק עצמו כתב, שדשון המנורה, אף על פי שאין אחריה עבודה, אין הזר חייב מיתה על כך, מפני שהיא עבודת סילוק ולא עבודת מתנה⁷⁷. הא כיצד? אלא שמצד העבודה שבנרות אינה "עבודה תמה", שיש אחריה נתינת שמן והדלקה, ומצד הדשן עצמו הדישון באמת גמר עבודה, שאף אם לא תהיה אחריה הדלקה נתיימה עבודת הדישון בהדשן, ולכן הוצרך הרמב"ם להטעם של עבודת סילוק⁷⁸. ובכך מתיישבים אף סתירת דברי רש"י, שבסנהדרין⁷⁹ וזבחים⁸⁰ חשב דשון המנורה לעבודה שיש אחריה עבודה, וביומא⁸¹ חשבה ל"עבודה תמה"⁸².

במקרים שונים הוא ממשיך לבנות ישר על תורתו של ר' חיים. והעליה הנוספת לא פחות מעניינת מהקומה היסודית. דוגמא אחת. אמר ר' חיים: פסח לר' אלעזר בן עזריה, שאינו נאכל אלא עד חצות, אין זה דין ב"חפצא" של קרבן פסח, אלא דין במצות האכילה. כמו שיש דין של אכילת צלי ועל מצות ומרורים ועוד, כך יש דין בזמן קיום המצוה. נפקא-מינא: נותר לא יעשה עד עמוד השחר⁸³. מוסיף ר'

אכילת פסח עד חצות לראב"ע

(76) יא ב.

(76) ביאת מקדש, פ"ט ה"ה.

(77) שם ה"ח.

(78) ויש להעיר שברמב"ם דפוס רומי ר"מ ודפוס קושטא רס"ט אין בהלכה ח דישון המנורה.

(79) פג א.

(80) קב ב.

(81) כד ב.

(82) וראה בארוכה ב"אבן האזל", תמידין ומוספין, פ"ג הי"ב בשם הגרי"ז.

(83) וראה כעין זה ב"אור שמח" חמץ ומצה, פ"ו ה"א.

ווילוויל'ה: זהו שאמרו התוספות⁸⁴ שמותר הפסח (הפסח שנשתייר ולא שחטוהו בזמנו קרב שלמים) נאכל ליום ולילה. הטעם, אומר הוא, כתוב בתורת-כהנים: "כתחילת הקדשו", כלומר: כדין הפסח עצמו. ולמה זה אינו נאכל עד חצות לר' אלעזר בן עזריה? אלא שאף בפסח לא דין הקרבן הוא אלא דין מצות אכילתו. ממילא מובן, שבמותר הפסח, שאין בו דין של אכילת הפסח (כמו שאינו נאכל צלי וכיוצא), אין בו הזמן של חצות⁸⁵.

ומרובים הם פירושי הגרי"ז – בפסוקים. בפסוקי תנ"ך. רובם – לפי ההלכה ומתוך ההלכה. ולא דוקא באותם פסוקים שמצד עצמם הם הלכתיים. אפילו פסוקים שלכאורה אין להם כל ענין להלכה, מתבארים על ידו בגוון הלכתי. מה קשר יש, למשל, בין "וַיִּיחַד יִתְרוֹ" (שמות יח, ט) להלכה? והוא, הגרי"ז, כך מפרש: בשלחן ערוך⁸⁶ מבואר, שאדם יכול לברך ברכת הגומל על טובה שאירעה לחברו. הוסיף הרמ"א: "ואין זו ברכה לבטלה אף על פי שלא נתחייב בברכה זו הואיל ואינו מברך רק דרך שבח והודאה על טובת חברו ששמח בה". וכתב הט"ז: "דוקא ששמח בלבו על זה שנתרפא או ניצל, אבל אם אינו שמח בלבו אלא שאומר כן מפני השלום אין לומר בשם ומלכות דהוי ברכה לבטלה". ובכן, זהו שאמר הכתוב: "וַיִּיחַד יִתְרוֹ – ששמח בלבו – על כל הטובה אשר עשה ד' לישראל... ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים", שמכיון ששמח יכול היה לברך ברכת הודאה על אחרים⁸⁷.

והרי השתלבות של פסוק בתורה עם פסוק בנביאים: "בכור שורו הָדָר לוֹ וקרני ראם קרניו בהם עמים יִנָּח יחדיו אֶפְסֵי אָרֶץ והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה" (דברים לג, יז). וכך הוא אומר: שיטת רש"י בחלוקת הארץ ש"לרב תרבו נחלתו ולמעט תמעט נחלתו" היא, שלא היו החלקים של השבטים שוים, אלא לפי ריבוי השבט חלקו החלקים (הרמב"ן חולק). לפי זה מה שאפרים ומנשה נחשבו לשני שבטים, אין בדבר שום הבדל בנוגע לחלוקת הארץ, אלא שלא נקראו שבטים מלבד אלה. וחשיבותם שהיה נשיא לכל שבט, ורגלים לזה ולזה, וכיוצא בהם. וביהושע נאמר (יז, יד-יח): "וידברו בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתת לי נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה בִּרְכָנִי ה'". ויאמר להם יהושע אם עם רב אתה עלה לך הַיַּעֲרָה וּבִרְאָתָ לך שם בארץ הפרזי והרפאים וגו', ויאמרו בני יוסף לא ימצא לנו הָהָר ורכב ברזל בכל הכנעני וגו', ויאמר יהושע אל בית יוסף לאפרים ולמנשה לאמר עם רב אתה וכח גדול לך וגו' כי תוריש את הכנעני כי רכב ברזל לו כי חזק הוא". פירוש הדברים: ברכת יעקב ליוסף "וידגו לרוב

(84) זבחים, ט א תוד"ה "ושלמים".

(85) וראה ב"ישועות יעקב" או"ח סימן תעז, ו"אור שמח", קרבן פסח, פ"ד ה"ח, שנחלקו אם מותר הפסח לר' אלעזר בן עזריה, נאכל עד חצות או כל הלילה.

(86) אורח-חיים, ריט ד.

(87) ראה ברכות, נד א ש"ב ברוך ד' אשר הציל" היא ברכת הודאה על הנס.

ברכת הגומל על
טובה שאירעה
לחבירו

אפרים ומנשה
בחלוקת הארץ

בקרוב הארץ" היא, שהריבוי שלהם יהיה בארץ, ולכן באו בני יוסף בטענה: "ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ד'", שהארץ הרי נתחלקה ליוצאי מצרים או לבאי הארץ⁸⁸, ומה שנתרבו מברכתו של יעקב בארץ לא לקחו בחשבון, ונמצא שלא מספיק להם גורלם, והשיב להם יהושע שחלק בארץ לא מגיע להם יותר, אלא שילכו לכבוש את הפרזי. והוא שאמר משה: "בכור שורו הדר לו", מה שיוסף הוא בכור, ונתחלק לשני שבטים, אין זה אלא להידור ולחשיבות בלבד, ולא לחלוקת הארץ, שבוזה אין נפקא מינה, אלא שאם יהיה צר להם המקום, הנה "וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח", ו"הם רבבות אפרים והם אלפי מנשה", וזהו שיהושע אמר להם, שנתברכתם בכח חזק, ולכן אתם תוכלו לכבוש את הכנעני, אף כי "רכב ברזל לו כי חזק הוא".

אמר ותחשיב

ודוגמא מפסוק בנביא: "וישבע המלך ויאמר חי ד' אשר פדה את נפשי מכל צרה כי כאשר נשבעתי לך... כי שלמה בנך ימלוך... ותקוד בת שבע... ותאמר יחי אדוני המלך דוד לעולם"⁸⁹. למה דוקא עכשיו אמרה "יחי המלך דוד לעולם"? אלא שהרמב"ם בפירוש המשניות⁹⁰ כתב: "היסוד שנים עשר הוא... ומכלל יסוד זה שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד וכל החולק על המשפחה הזאת כפר בהשי"ת ובדברי נביאיו". מבואר אפוא שההבטחה שנאמרה לדוד שלא תיפסק המלוכה מזרעו (תהלים פט, לו-לז): "אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב, זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי"⁹¹, הבטחה זו נאמרה שתהא מזרע שלמה, ולא מזרע דוד שאינו מזרע שלמה. ולכן אחרי שדוד נשבע לבת-שבע ששלמה בנו ימלוך אחריו, אמרה שעתה "יחי המלך דוד לעולם", שעכשיו תימשך מלכות בית דוד לעולם. ואף דוד עצמו רמז על כך. מה ענין "אשר פדה את נפשי מכל צרה" לכאן? אלא שכאן עמד להתרחש צרה לדוד עצמו, שאם ימלוך אדוניהו תוכל להיפסק מלכות בית דוד, ולכן אמר כי ד' אשר פדה את נפשו מכל צרה יפדנו גם עכשיו.

חי המלך דוד לעולם

"אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו". בשנת תש"א עלה הגרי"ז לארץ ותורתו עמו. תורה שבעל פה ותורה שבכתב. שבעל פה בדמות לימוד עם קבוצת בחירים-בחורים. קדשים ואביזריהו. ומפה לפה תורתו מתפשטת הלאה, מעבר הרבה לחוג הצר של מקשיבי לקחו. ושבתב, מבלי ידיעתו ודומה שאף מבלי רצונו, תלמידיו רשמו והכפילו במכונת "סטנסיל" שני ספרים חשובים (רובי הדוגמאות שהובאו כאן, אף הם משני הספרים הללו). מחידושו על מסכתות⁹² ומחידושו על התורה. וישר חילם. אם אפילו יש יסוד לאי-שביעת-רצונו של הגרי"ז שבאי-אלו מקומות לא דקדקו יפה בשמועתם, הרי יצא הפסדם בשכרם.

(88) ראה בבא-בטרא, ק"ז א.

(89) מלכים-א, א, כט-לא.

(90) סנהדרין פרק חלק.

(91) וראה למעלה עמ' נה באורו של ר' חיים לפסוקי שמואל "לי דבר צור ישראל".

(92) זבחים מנחות. ערכיו. תמורה. נזיר. סוטה וקנינים שונים.